

Knjiga Samuel¹⁾.

Napisao rabin prof. Dr. Gavro Schwarz, Zagreb.

Medju biblijskim knjigama historijskoga sadržaja zauzimalje važno mjesto knjiga Samuel. U tori se prikazuje, kako se Izrael razvija narodom, u knjigama Jozua i Sudije, kako taj narod osvaja zemlju, a u Samuelu, kako se stvara izraelska država, kako nastaje monarhija, dok u knjizi Kraljevi imamo sliku, kako se ta država raspada, te polako uništava. Samuel dakle predočava rekao bi sredinu izraelske povijesti, najljepši i najslavniji njen dio.

Narod se izraelski raspada na plemena; medju njima nema čvrste političke veze, zato je uspjelo i kananskim pražiteljima i susjednim narodima, da ova plemena sebi podjarne. Ratoborne čete, što su pod vodstvom Jozuinim prešle Jordan i u naglom tempu osvojile jedan grad za drugim, te zemlju razdijelile medju sebe, čim su zamijenile mač sa plugom, oružje poljodjelkim alatom, izgubiše svoju političku premoć i vlast. Prijašnji ih gospodari zemlje svladaše i učiniše ne robovima ali kmetovima. Takovo bijaše stanje izraelskoga naroda prije nego mu je stupio na čelo prorok Samuel. Stanje očajno; plemena bez veze, narod bez poglavara, radi te unutrašnje slabosti ugnjetavan tlačen od naroda, medju kojima je živio.

Kako se ovo očajno stanje poboljšava, kako se rascjepkana plemena ujedinjavaju i svežu, kako se razvija jedinstven narod, koji sebi bira jednoga poglavara, a ovaj ga oslobadja od njegovih ugnjetavača, kako nastaje samostalna država, monarhija, kako se ova diže do moći i ugleda to je u velikim crtama sadržina knjige Samuel, a obuhvata vrijeme od okruglo sto godina.

Evo u kratko pregled historije ovoga stoljeća prema biblijskoj knjizi Samuel:

A) 1. Sam. pogl. 1. Roditelji Samuelovi hodočašte u Šilo, Hana si izmoli sina. 2. Hana dovodi Samuela u Šilo, pokvarenost Elijevih sinova. 3. Bog se objavlja Samuelu. 4. Poraz Izraelaca u ratu sa Filistejcima. 5-6. Putovanje zavjetnog kovčega u filistejskoj zemlji i njegov povratak u Izraelu. 7. Samuel izabran u Micpi sudijom suzbije Filistejce.

B) 8. Izraelci traže od Samuela kralja. 9-10. Pomazanje Saulovo i izbor za kralja u Micpi. 11. Sjajna pobjeda nad Amonjama

¹⁾ U ovom sam članku pokušao da i široj čitalačkoj publici dajem sliku o »biblijskoj kritici«. Sravnij moj članak »Saul« u »Gideonu« 1923.

nima, ponovni izbor za kralja u Gilgalu. 13-14. Ratovi sa Filistejcima. 15. Pobjeda nad Amalekom, Bog odbacuje Saula.

C) 16. Samuel pomaže Davida za kralja. [17. Boj sa Goliatom. 18. David se proslavi kao vojvoda i postaje zetom Saulovim. 19-20. Saul proganja Davida, Jonatan ga zaštićuje. 21-22. Pokolj svećeničkoga roda u Novu, što je David tamo našao pomoći, njegov bijeg u spilju adulamsku. 23-24, 26. Saul ide u potjeru za Davidom i njegovom četom, David dvaput štedi život Saulov. 25. David i Abigajil. 27. D. se sklanja kod Filistejaca. 28-31. Filistejci navaljuju na Izraelsku, Saul kod vračarice u Endoru, njegova smrt u bici na brdu Gilboa. II. Sam. 1. David tuguje za Saulom i Jonatanom.] 2. Postaje kraljem plemena Juda i vojuje sa Išbošetom, Saulovim nasljednikom. 3. Pregovaranja sa Abnerom, da David bude kraljem cijeloga Izraela. 4. Ubistvo Išbošetovo. 5. Cio Izrael izabira D. za kralja, on osvaja Jerusolim, te ga učini prijestolnicom. 6. Prenos zavjetnog kovčega u Jerusol., nakana gradnje hrama. 8. Ratovi sa susjednim narodima. 9. Skrb za preostale Sauloviće. 10. Rat sa Amonjanima. [11-12. Incidenat sa Urijom i grijeh sa Batsebom. 13. Svadja između Davidovih sinova. 14. Pobjegli se Absalon vraća u Jerus. 15-16. Diže bunu, David bježi iz Jerusolima. 17-18. Pripreme za bitku, Davidova pobjeda i Absalonov konac. 19. Trvenje među Judejcima i Izraelcima, David se vraća u Jerusolim. 20. Buna Benjaminovca Ševe. 21. Neki manji epizodi iz Davidove vladave. 22. Psalam Davidov. 23. Zadnje riječi Davidove, listina njegovih junaka. 24. Kuga i gradnja oltara].

Glavna lica toga vremena pokretači i stvaratelji historije toga razdoblja su Samuel, Saul i David.

Pisac knjige Samuel želi prikazati ovu važnu epohu izraelske historije, ovaj znameniti preokret, kako se potlačeni narod vinuo ponajprije do slobode i nezavisnosti a zatim do moći, do gospodovanja nad susjednim omanjim narodima, do političkog ugleda u prednjoj Aziji. Nadalje želi pisac ocrtati karakter i rad glavnih predstavnika izraelskoga naroda, koji su u dosta kratko vrijeme taj zamašni preokret proizveli.

Kako on taj zadatak riješava, kakove književne osobine pokazuje pri tom?

Knjiga Samuel ima dva dijela, a ova zajedno (31-|-24=)54 poglavlja. Historiju Samuelovu obrađuje prvih sedam poglavlja, Saulovu daljih osam poglavlja, a sva ostala, dakle 40 poglavlja, mladost Davidovu i njegovu vladavinu. Ovaj nerazmjer ne izvire iz toga, što pisac ima više ili manje simpatija prema pojedincu tih triju lica, ne izvire iz ličnog mišljenja i subjektivnog osjećanja piščevoga, nego iz objektivnih historijskih razloga. Samuel počinje srijedjavati prilike ugnjetavanog Izraela, Saul oslobadja podjarmljene dijelove, David stvara čvrstu, jaku i moćnu državu. Samuel ujedinjuje plemena, time je njegov rad iscrpen, njegovo zvanje ispunjeno; Saul postaje kraljem ali iza nekoliko pobjeda

oslabi, sustane i ne ispunjuje nade u njega postavljene; Saula naslijedi David, a taj uzdiže narod i državu do autoritativnoga položaja. Zato je objektivno prikaz o Davidu veći i opširniji nego prikaz o Samuelu i Saulu. Kod Davida je obilnija istorijska gradnja, u njega su uspjesi doista veliki, znameniti za narod izraelski i za njegovu budućnost, zato pisac opisivanju toga daje više mjesta.

Pisac nam pruža tri istorijske slike¹⁾: Samuelovu, Saulovu, i Davidovu. Način kako nam ove ličnosti slika je isti, ponajprije mladost, zatim rad u muževno doba, i konačno smrt. Davidova se smrt doduše pripovijeda u početku knjige Kraljevi s razloga jer je u uskoj vezi sa događajem, kako je sin njegov Salamun zasio prijestolje još za života očeva, no u glavnom se život Davidov dovršava u knjizi Samuel.

Pomno izrađjuje pisac moment poziva, kako Samuela za proroka tako Saula i Davida za kralja. U risanju i opisivanju tih događaja je nenadkriljiv, ispoljava epsku naivnost, pripovijeda-lacku vještinu i istančano karakteriziranje lica. Ove pripovijesti čine na svakoga duboki dojam a uz to su tako detailirane kao kakvi fini istorijski portreti. U opisivanju ratnih događaja pokazuje upravo protivna svojstva, kratko i zbijeno ih crta, da onda opet neke značajne lične pojave opširno pripovijeda²⁾, kako bi nam dao savršenu karakteristiku svojih lica.

A. Prvih sedam poglavlja sadrži životopis Samuelov. Početak knjige prenosi nas u Šilo, gdje se nalazilo svetište. Tu vidimo jednu porodicu, što je došla, da se Bogu pokloni i zahvali, u svetišu žrtvu prinese, te se zatim pri jelu i piću razveseljava. Svi su veseli i vedri, roditelji i djeca, stari i mladi, samo je Hana, druga žena Elkanе nujna i nevesela, jer ne pozna majčinih radosti. Domala ostavlja veselo društvo, uputi se u svetište i tamo usrdno šaputa svoju molitvu, da joj Bog dađe dijete, muško dijete, a ona će ga Njemu posvetiti. Njena tiha molitva dugo traje, veoma dugo, da već postaje napadna svećeniku Eliju, koji je opomene — držeći je pijanom — neka se već ukloni iz svetišta. Turobna mu žena ispriča svoje jadi, našto je on utješi — i tako svoj ukor povuče — da će joj Bog saslušati molbu.

Ovu sliku nadopunjuje druga, kako iza nekoliko godina ista porodica opet dolazi u Šilo, ali sada Hana nije više turobna i sumorna nego radosna, jer vodi sa sobom svog „od Boga isprošenog“ sinčića Samuela, da ga prema svom zavjetu preda Eliju, da postane svećenik.

B. Ovoj krasnoj čustvenoj pripovijesti stavlja se uz bok ona o pomazanju Saula za kralja, kako je mladi Saul išao da traži izgubljene mazge svog oca, kako se namjerio na Samuela pa ga ovaj za kralja pomazao i prorekao razne „znakove“, na koje će

1) U pregledu označene sa A. B. i C.

2) U pregledu označeno sa velikom zagradom [].

naći pri povratku u očinsku kuću, i koji ga moraju utvrditi u tom, da je on odredjen za pomazanika Božjega.

C. Kao treća slika pridolazi ona, kako Samuel „incognito“ ide u Betlehem u kuću Jišajevu, te si daje predstaviti njegove sinove, među kojima izabire mladog Davida, te njega pomaže za „budućeg“ kralja. Sve te tri pripovijesti ističu se nekom širom, detaliranim opisivanjem, koje je u opreci sa zbijenim opisivanjem ratnih događaja, sa skraćenom karakteristikom rada ili vladavine sve te trojice narodnih vodja.

A. Nakon što nam je knjiga pripovijedala, kako je Samuel došao u Šilo među svećenike, priča o opakosti Elijih sinova, što je potrebno kao motivacija za njihovu skorbu smrt, zatim kako se Bog objavlja mladom Samuelu te mu naviješta propast Elijine porodice, nastavlja poraz Izraelaca u bici sa Filistejcima, kad se doista ova najavljena propast obistinila, te na široko kazuje sudbinu u toj bici zarobljenog zavjetnog kovčega.

Sve to samo je toliko u svezi sa Samuelom, što je njemu bilo naviješteno, ali na te događaje on ne utiče niti on u njima sudjeluje. On je savremenik tih događaja, ali ne saradnik u njima. Ipak je bilo potrebno ih iznijeti, da se vidi kakavo je žalosno bilo stanje izraelskoga naroda, kad je iza te katastrofe i smrti „sudije“ Eli počeo Samuel djelovati u narodu, u njem buditi žudnju za Bogom. U cijelih 16 rečenica, iliti u jednom jedinom poglavlju prikazan je cio rad Samuelov i kao svećenika i kao sudije, koji se i kao pobjednik Filistejaca odlikovao (7, 1—17).

B. Slično je kod Saula. Njegov susretaj sa Samuelom, njegovo pomazanje zaprema četiri poglavlja, k tomu jedno o pobjedi nad Amonjanima (c. 11), kojom si zapravo stekao kraljevsku čast, dok se cijelo vrijeme njegova vladanja u dva poglavlja prikazuje (c. 13—14), i to tako da se opširno pripovijeda borba sa Filistejcima, a onda sumarno kaže: „Saul je zadobio kraljevstvo nad Izraelom, ratovao je naokolo sa neprijateljima... imao je uspjeha... i oslobodio Izraela od njegovog ugnjetavača“ (14, 47—48). Upravo je tako kratko svršio pisac sa Samuelom: „I Samuel bijaše sudija nad Izraelom sve dane svoga života“ (7, 15). Što je najglavniji momenat u radu jednog i drugog bilo jasno je istaknuto, razni epizodi njihova života ne spadaju u historiju Izraelaca, pa se ne spominju i ne pripovjedaju. Saul je kao kralj Izraelce oslobodio. U ratu protiv Filistejaca pokazao je svoju spremu i sposobnost, da bude vodj naroda. Suvišno je opisati posebno na široko ratove sa svim neprijateljima. Onom zaglavnom rečenicom „...i oslobodio je Izraela od njegovih ugnjetavača“ karakterizirana je cijela vladavina Saulova i pisac s njime svršava. Na poprište izraelske povijesti stupa novo lice Davi d.

C. Kao što se Saul pojavlja za života Samuelova, preuzimlje vodstvo naroda iz njegove ruke, tako i David istupa za života Saulova. Što nam knjiga poslije one završne rečenice još pripovijeda o Saulu, ne čini to radi Saula, nego radi Davida. Ovaj je

glavno lice a Saul sporedno. Saul je bio od Samuela pomazan za kralja, a naskoro od naroda izabran. I David je bio od Samuela pomazan za kralja, ali kod njega dulje traje, dok se kraljevstva domogne. Sam je narod tražio od Samuela, da mu ovaj nadje podesno lice za kralja, kad ga je Samuel našao, a narod izabrao, naravno je bilo, da se Samuel povukao, da se odrekao časti „sudije“ (c. 12). Pomazanje Davidovo bijaše tajno. Narod nije želio i tražio drugog kralja. Zato je Davidu valjalo čekati, dok njegov čas kucne, dok na njega red dodje naravnim ne nasilnim načinom. Upravo to nam želi knjiga prikazati onaj razvoj događaja, koji konačno dovodi Davida na prijestolje. Sve to još spada k pozivu Davidovu, nadopunjuje njegovo pomazanje za kralja. Kad pak doista nadodje vrijeme Davidovo, kad Saul umre u bici, knjiga isto tako kratko ocrta vladu Davidovu kao onu njegovih predšasnika. Pripovijeda osvojenje Jerusolima, da tamo bude prijestolnica, borbe sa Filistejcima i drugim narodima pa završuje „i David zavlada nad cijelom Izraelom, i David je vršio pravo i dobro cijelom svom narodu“ (c. 8, 15). Sve je to u dva poglavlja iscrpeno (c. 5. i 8.), a k tome još pridolaze dva poglavlja, kako je David zavjetni kovčeg prenio svečano u Jerusolim (c. 6—7), što je svezi s onim gore o sudbini zarobljenog kovčega i kako je želio za njega sagraditi hram. Što se dalje u knjizi nalazi, to su epizodi iz Davidove vlade, manje znameniti n. pr. njegova skrb za Saulovu porodicu, afera s Urijom, ustanak sina Absalona i buna nekog Benjaminovca, koja očito ima svrhu razjasniti, zašto je kralj Salamun vjernog Davidovog generalisimusa Joaba dao ubiti. Za samu povijest Davidovu taj je ustanak sasvim sporedan. Što se u zadnja četiri poglavlja knjige još spominje, dobro su kritičari nazvali „Paralipomena“, neki podaci skupljeni i pridodani na konac knjige, zanimive sitnice ali nijesu važni, premda se u knjizi Kronika još opširnije obrađuju.

Iz ovog razlaganja razbira se piščev stil ili bolje šema, kojega se držao. Njega više zanima problem, kako postaje Samuel prorok i sudija, kako se vinu Saul i David do prijestolja, nego li njihov rad u njihovom zvanju. Nastupu svojih lica posvećuje više pažnje nego li njihovom radu. Ovo prikazuje činjenicama, rekao bih registrira, zapisuje događaje, tu je kroničar i istoričar, ali u prikazivanju njihovog nastupa je pripovijedač, književnik i spisatelj. Svravimo pripovijesti o porodu Samuelovu, o susretaju Saulovom sa Samuelom, o pomazanju Davidovom sa pripovijestima o ratovima, što ih je Samuel, Saul i David vodio — jer kraljevstva i države se uvijek stvarale ratovima — onda ćemo u ovima vidjeti kratke ratne izvještaje a u onim prvima lijepe novele. Krivo bi bilo iz toga izvoditi zaključak, da su to možda razni pisci. I u ratnim izvještajima vidimo katkada novelističku širinu, ne samo suhoparno nanizanje pojedinih ratnih momenata, n. pr. u izvještaju prvog Saulovog ratovanja sa Filistejcima. Ustanak Absalomov tako je široko obradjen, sve potankosti tako su

medjusobno vezane, da bi ovaj opis i najspremnijem modernom istoričaru služio na čast.

Unosi li ovo razlaganje koju novu zraku svjetla u ona pitanja, kojima se tako zvana „biblijska kritika“ bavi, naročito u pitanje, je li knjiga Samuel jedinstvena ili je sastavljena iz više relacija iz više „vrela“. Ponajprije treba istaći, da su židovski naučnjaci krivim putem išli, što su ab ovo odbijali kritiku svetog pisma, pa su cijelu ovu nauku prepustili nežidovskim teolozima. Još više su pogriješili, ako su mislili, da su cijelu tu biblijsku kritiku, — koja danas predstavlja golemu nauku i silnu literaturu —, uništili i pobijedili time, što je katkad uspjelo dokazati, da je ovaj ili onaj nežidovski teolog tu ili tamo posvrnuo i poskliznuo. Što je Hoffmann¹⁾ a u novije vrijeme Jacob²⁾ na polju suzbijanja te kritike napisao stvarno to je hvalevrijedno, ali je premalo. Taj stari „horror“ (strah) pred kritikom mora iščeznuti. Židovstvu ne može nimalo škoditi, da li je jedan čovjek napisao n. pr. knjigu Samuel, ili ju je jedan redaktor sastavio uzevši iz raznih vrela pojedine odlomke, te ih spretno svezao. Pa ni to ne može škoditi, ako se ustvrdi, da ovaj ili onaj u toj knjizi pripovijedan događaj nije istorijski fakat nego legenda. Ako, — samo kao pretpostavka kažem —, David nije ubio Golijata, ipak je bio junak i velik vladar. Njegova slava se time ne će krniti. Židovstvo čuvalo je kroz vjekove slavnu uspomenu Davidovu ne radi toga što je on diva Golijata svladao, nego jer je stvorio moćnu državu, učinio Jerusolim središtem religioznog života, što je napisao psalme, i kako ona rečenica gore kaže „što je vršio pravdu i dobrotu cijelom narodu“.

Unosi li dakle ovo razlaganje, koju novu zraku svjetla u pitanja biblijske kritike o knjizi Samuel? Unosi, jer kompozicija knjige, kako je podrobno razjašnjena upućuje na jednog pisca knjige. Taj pisac ima stalnu metodu, posebni način pisanja, karakteriziranja. Novelističkom širinom opisuje neznatne događaje, iz kojih se radjaju zamašni preokreti, nastupi lica, koja istoriju izraelskog naroda temeljito preobrazuju. Same momente tih preokreta, većinom ratne događaja zbijeno pripovijeda. Rekao bih dok se kod prvih zaustavlja, da se na njima naslađuje, da sav njihov čar uživa, dotle druge skokom prelazi, kroz decenije kroči brzim hodom, a da jedva zastane. Ne će biti teško pronaći razlog ovom zapostavljanju vojničkih uspjeha, ovom sumarnom prikazivanju vladalačkog delovanja. Pisac crta istoriju Izraelovu, kako se u njoj očituje nakana Onoga, koji je taj narod uzeo pod svoju zaštitu, te njegovom sudbinom pokreće. Istorijski događaji nijesu puki slučajevi, nego se odigravaju po odredbi i odluci

1) Dr. D. Hoffmann: Die wichtigsten Instanzen gegen die Graf-Well-hausensche Hypothese, I. Heft. Berlin 1904.

2) B. Jacob: Mose am Dornbusch, Monatsschrift 1922 11, 116, 180, — Gott und Pharaon, Monatsschrift 1924. 118, 202, 268.

Višeg bića. Kako se ta odluka Božja manifestira, kako se u zbilju pretvara, kako ona stvara zamašne preokrete, to želi potanko izvesti i razložiti pisac. U historiji izraelskoj označuju Samuel, Saul i David važne epohe, nova stanja, znamenita razdoblja. Valja dakle potražiti, kako su ti muževi, pokretači važnih epoha, na prvo mjesto došli i postali i vodji svoga naroda. Providnost ih je Božja odabrala u najranijoj mladosti, to nam crta pisac, tu religioznu ideju ilustrira svojim historijskim prikazivanjem. Ali s ovom idejom kao vodiljom u povijesti izraelskoj vješto umije uskladiti političke, socijalne prilike kao uzročnike historijskih događaja, te uplesti i lične motive, koji su takodjer na te događaje utjecali. N. pr. historijskim razumijevanjem lako svaćamo događaje, o kojima izvještava knjiga Samuel na početku. Filistejci nakaniše, da svoju vlast sve dalje rašire nad Izraelcima. Njihovim dobro naoružanim četama ne mogoše se Izraelci uspjehom opirati. Kako je Šilo bio onda centar još neosvojenog Izraela, upere Filistejci svoju navalu prema tome kraju i iznesu veliku pobjedu. Naravno je, da su Izraelci u bitku ponijeli svoju svetinju, svoj zavjetni kovčeg. Njegovi čuvari, sinovi svećenika Eli budu ubijeni, a kovčeg zarobljen. Vijest o trostrukoj nesreći, o porazu, o gubitku sinova i o zarobljenju kovčega tako se duboko kosnula starog Eli-ja, da se mrtav srušio. Tu nema nijednog momenta, koji ne bi bio historijska istina i sa savremenim prilikama motiviran. Tu je historijsku gradju imao pred sobom pisac, te je obradjuje, u nju unosi religioznu motivaciju. Izrael je došao pod tuđe gospodstvo, jer se od Boga odmetnuo. To stanje nije svećenik i sudija Eli umio popraviti; on je bio star a njegovi sinovi opaki. Zato ih stiže kazan, Elijeva kuća propada. Taj događaj nije zaseban individualan, nego je u svezi sa sudbinom naroda, kojemu je ta „kuća“ na čelu stajala. On biva pobijedjen, poražen i podjarmljen. No već je providnost Božja prije odredila onoga, koji će iz te katastrofe Izraela podići, k Bogu natrag privesti, a zatim osloboditi. Taj je muž Samuel. Njemu je ta budućnost naviještena.

Drugi primjer. Narod izraelski želi imati kralja, kao što ga imaju drugi narodi. Tu želju iznose starješine pred Samuela, jer žele, da im on podesnu osobu izabere, i obrazlažu to tim što je on već star a njegovi sinovi premda ih je otac učinio „sudijama“ (šoftim), svojim zamjenicima, nijesu išli njegovim putovima. Sa historijskog stajališta ova pripovijest nosi na sebi pečat istinitosti, ne sadrži ništa nevjerovatnoga. Samuel je ostario, sinovi su njegovi nedostojni, zato narod traži poglavara, kralja čvrste ruke, koji „će ispred njih ići i njihove ratove voditi“ (8, 20). Samuel doista nadje toga čovjeka. Kako? Providnost Božja šalje mu Saula, koji dolazi da ga pita za savjet, gdje bi našao izgubljene mazge. Ovoga Saula daje Samuel u narodnoj skupštini u Micpi ždrijebom izabrati za kralja. Evo opet religiozni motiv za historijski fakat.

Treći primjer. Saul u prvo vrijeme svoje vladavine slavi velike pobjede. Ali doskora smalakše, izgubi mladenačku svoju energiju. Konačno zaglavi u jednoj bici sa Filistejcima. Međutim se David bio proslavio kao vojvoda. Poslije smrti Saulove postaje kraljem Jude, nekoliko godina docnije kraljem cijeloga Izraela. To je sušta historijska istina. Kako se ta historija odražuje promatrana i svačana sa religioznog stajališta, sa gledišta Božje providnosti, koja određuje ne samo pojave u prirodi nego i pojave u ljudstvu, u narodu izraelskom? Saul smalakše, jer ga je ostavio duh Božji, a taj ga je ostavio jer se ogriješio o zapovjedi Božjoj, podigavši sebi spomenik i pripisujući sebi i svojoj snazi pobjedu nad Amalekom (c. 15). Ostavljen, zabačen od Boga postaje turoban. Ta turobnost prelazi u bolest, u maniju kad se mladi David proslavio, te je narod njegovo junaštvo u pjesmi hvalio („Saul je ubio tisuća, a David deset tisuća“), proganjao ga i smišlja kako bi se riješio opasnog takmaca. A zašto se David proslavio? Jer je njega Samuel pomazao za budućeg kralja, a od ovog časa njega je „duh Božji“ obuzeo. Smrt je Saulova posljedica njegovog grijeha a David dolazi na vladu, kako je njegovim pomazanjem bilo unaprijed navješteno. Pisac piše pragmatičnu istoriju, jer on ne nanizuje događaje, nego jasno prikazuje njihovu vezu, iznosi njihove motive i razjašnjuje kako slijedi jedan događaj iz drugoga. A njegova je pragmatika religioznog obilježja.

Tu bi valjalo opširnije razglabati, da li u opće postoji objektivna historija. Ta svaki historik pripada nekom vremenu, nekom milijeju, da i ne kažemo nekoj stranci, pa će uvijek prošlost shvatiti sa vidokula svojeg vremena, svojeg milijea, svojeg odgoja, jer se ovima sasvim oteti, iznad njih dignuti ne može. Uza najzdušniji nastojanje da objektivno posmatra, prosudi prošlost, uzroke i svezu događaja, uvijek će izbiti subjektivno mišljenje historika, koje proizlazi iz posebnih njegovih odnosa i nazora n. pr. kojem narodu pripadu, kojoj vjeri, je li konzervativac ili naprednjak i t. d. Oni muževi koji su historiju izr. naroda pisali smatrali su glavnom bitnom crtom ovoga naroda religiju pa su u svjetlu religije vidjeli njegovu povijest, s ovoga stajališta promatrali i prosudjivali sve događaje i pojave prošlih vremena. Sigurnošću možemo ustvrditi da su ti muževi bili proroci. Tako treba i razumjeti podatak talmuda „Samuel je pisao svoju knjigu“. Samuel nije mogao napisati povijest, koja se odigravala pedeset godina poslije njegove smrti, vladu i doživljaje Davidove. Samuel je u toj rečenici zastupnik svoga staleža, prorokoga staleža. A i u samoj bibliji imademo više podataka, da su proroci opisali svoje vrijeme. Prva knjiga „Kronika“ završuje ovako: „Doživljaja kralja Davida prvi i kasniji napisani su u riječima Samuela vidiona, i u riječima Natana proroka i u riječima proroka Gada“. Samuel, Natan i Gad su tri proroka za života Davidova, sva su trojica napisala neku knjigu, koja prinovijeda o Davidu, a pisac je Kronike ove knjige vidio, upotrebio i na njih upućuje kao svoja vrela.

Ovaj netom navedeni podatak dokazuje, da je u Izraelaca bilo uvijek historiografa. Pisac naše knjige Samuel opisuje razdoblje od kojih sto godina. Naravno je, da je on crpao ne samo iz usmene tradicije nego i iz pisanih vrela. Iz njih je sastavio svoju knjigu. Kritičari pomno su istraživali iz koliko je raznih izvora pisac svoj materijal sabrao, ali se u rezultatima nikako ne mogu složiti. I to je posvema uzaludan posao. Jasno je da je pisac više vrela upotrebio, ali nikada ne će biti moguće tačno ustanoviti, koliko je iz pojedinog vrela crpao, što iz usmenih predaja uzeo i u čem sastoji njegovo književno vlasništvo. Onaj, koji je napisao (14, 46—48) „Saul se prihvati kraljevanja“ te nabroja sumarno njegove ratove pa kaže „oslobodio je Izraela od njegovog ugnjetavača“, taj je sa Saulom svršio, a budući da je spomenuo „on je potukao Amaleka“ ne može isti pisac ponovo tu borbu opširno opisati (c. 15) niti rečenicu „postojala je kruta borba sa Filistejcima kroz sve godine Saulove, i kadgod je Saul vidio kojeg junaka ili hrabrog čovjeka privezao ga sebi“ (14, 52), koja očito pripravlja na pojavu Davidovu.

Isto tako onaj koji je napisao epilog o Davidu (II. 8, 15). „I David je vladao nad cijelim Izraelom“ te tome epilogu pridodao popis Davigovog ministarstva (Joab nad vojskom, Jošafat tajnik-mazkir, Zadok svećenik itd.) nije mogao još 12 poglavlja o Davidu pisati, a još manje ona zaglavna 4 poglavlja Paralipomena.

Onaj, koji opisuje, da je David došao na dvor Saulov kao harfaš, da mu sviranjem odagna melanholiju „zao duh“, nije mogao napisati „a kad se David vratio sa bojišta svladavši Filistejca Golijata, povede ga Abner pred Saula, a ovaj mu reče: Ciji si ti sin, momče?, a D. odgovori: Sin tvoga sluga Jišaja iz Betlehema“ (17, 57—58). Zar Saul nije u Davidu prepoznao svoga harfaša.

Kako je nastala poslovice „zar je i Saul medju prorocima“ na dva se različita načina tumači (10, 12. i 19, 24). Je li to jedan čovjek napisao?

Ovi primjeri dokazuju, da je autor naše knjige imao razna vrela pred sobom. No kamo vodi istraživanje tih vrela, ispitivanje svakoga poglavlja, pače svake rečenice u koje vrelo spada, to ću pokazati na komadu II. S. 9-20 (vidi sadržaj gore u pregledu.)

Cornill (Einleitung in die kanonischen Bücher des A. T. V. Aufl. Tübingen 1905, str. 128) kaže: „Nichts hindert, dieses Stück von der nämlichen Hand herzuleiten wie 1—5. Es bildet den Höhepunkt der hebräischen Historiographie. Die Charakteristik aller einzelnen Persönlichkeiten ist von einer wunderbaren psychologischen Feinheit und Meisterschaft, die Erzählung so anschaulich und lebendig, dass man einen Augenzeugen (?) zu vernehmen meint. Duhm hat die Vermutung ausgesprochen, es möchten hier Memoiren des abgesetzten Priesters Ebjathar zu Grunde liegen“. Na čem se temelji taj „Vermutung“?

David je imao dva vjerna svećenika Zadoka i Evjatar a. Ovaj se poslednji spasio od pokolja svoga roda te je pobjegao k Davidu, koji ga je očinski primio: „Ja sam uzrok propasti tvoje očinske kuće. Ostani kod mene, ne boj se, jer kao da na moj život vrebaju oni, tko na tvoj život vrebaju; doista bit ćeš čuvan uz mene“ (22, 22—23), no Salamun ga je „umirovio“ i zatočio, jer se protivio njegovoj kandidaturi: „Hajde u Anatot na svoja polja, jer si smrt zaslužio, ali danas te ne ću pogubiti, jer si nosio kovčeg Božji pred ocem mojim Davidom, i jer si se napatio u svemu, što se on napatio. I protjera Evjatar a, da nije više bio „kohen“ Vječnomu“ (II. Kralj I. 26—27). Dakle taj Evjatar na stare dane zatočen na svoje imanje dao se na historiografiju. Zašto, jer je kao „penzionirac“ imao vremena! Taj je Evjatar kao pisac doista čedan i skroman bio. Premda je stariji bio od kolige Zadoka i dulje uz Davida, pri bijegu Davidovom iz Jerusolima napominje „i Zadoka te Levite, nosioce kovčega“ a zatim Evjatar a (15, 25). No David se samo na Zadoka obraća i s njim govori (15, 27). Tako je fundiran taj „Vermutung“.

Klostermann ima također „Vermutung“ te kaže: u Strack-Zöcklerovom izdanju komentara, Nördlingen 1887): „Beobachtet man nämlich den Gang der Erzählung in den spannendsten Momenten, wie sie¹) nach dem Wegzuge Davids bei Absalon in Jerusalem ist 15, 14, dann mit den vor dem Thore stehenden Jonatan und Achimaaz zu David eilt, mit ihm nach Machuajim geht, dann ihn mit dem Heere verlässt . . . so erhält man den Eindruck, dass hier kein anderer seine Erlebnisse erzähle als Achimaaz, der Sohn Zadoks“. Dakle upravo obratno, ne smijenjeni svećenik Evjatar je te memoare pisao nego sin njegova drug a, koji ga je prestigao, naime Zadoka, imenom Achimaaz. Ako još k tomu uznamo da ime Achimaaz bez očeva imena dolazi među dvoranima kralja Salamona kao namjesnik u Naftaliju i kao kraljev zet (I. K. 4, 15), onda je gornja hipoteza utvrđena. Duhovito, ali ni najmanje dokazano.

Baentsch u lijepo i zanimivo pisanoj popularnoj knjizi: „David und sein Zeitalter“ (Leipzig 1907, str. 143 izd. Wissenschaft und Bildung) veli: „Dieser Bericht bietet so viel detaillirte Angaben, dass man ihn meist für eine sehr zuverlässige Quelle gehalten und sogar gemeint hat, er müsse von einem Hofbeamten Davids stammen, der alle diese Dinge erlebt hat. Aber wenn man sich den Bericht genauer ansieht, so merkt man bald, dass wir es auch hier wieder mit stilisierter Erzählung zu tun haben“. B. u svim pripovijestima vidi malo historije a više mitološkog i legendarnog elementa, te neke tipične povjesne crte, koje se nalaze kod malne svih naroda. Ali i on se poziva na Klostermannovo mnijenje, ma da ga izrično ne spominje, da je neki „Hofbeamte“ Davidov autor dih pripovijesti. I tu se opaža kako

1) Sie, naime die Erzählung. Čudni stil!

kritičan većinom s vida spuštaju velike poglede te svoju temeljitost na sitnice osnivaju. Kl. naime kaže: pripovijedac tako tačno opisuje ljude i događaje, tako ih u tancine karakterizira, da mora biti njihov savremenik. Ovo je mjesto vijedno doslovce donesti: Der neue (?) Erzähler sonnt sich dagegen an Salomos Königsherrlichkeit, was es vergegenwärtigt, ist das Drama, das mit Salomos Inthronisation als dem letzten Akte schliesst. Denn nicht lange Zeiträume durchmisst er, sondern die in einander verschlungenen Inhalte eines Einzigen, und nicht was erzählt wird, gibt er wieder, sondern gesehenes Geschehen, an dem er selbst mitwirkt. Er sieht David aus Jerusalem ziehen und Absalon dorthin kommen; er geht mit den Boten zu David nach Mahanaim; er geht mit den Läufern, welche Joab vom Schlachtfelde an David Kunde bringen heisst, er erlebt die Scenen der Begrüssung am Jordan. Die Figuren, die er im Auge hat, sind die Prinzen und Diener des Königs und die Häupter der Hofparteien. Er kennt sie nach ihrer Eigenart, nach ihrer Treue und Untreue, nur David ist ihm ein Geheimniss, dass er anstaunt, wie ein junger Mann einen ruhmgekrönten Greis, mit dessen gereifter Stille und Resignation er die löwenkühnen Thaten reimen soll, die man von ihm erzählt“. Ovo je svacanje po mom mišljenju — premda krasno izraženo — potpunoma krivo. Zašto dobiva Kl. dojam, da je pripovijedaču David zagonetan, tajanstven. To je isti David kao u prijašnjim odsjecima knjige. Hrabar i odvažan ali i oprezan, promišljen, koji ne stavlja cijelu svoju sudbinu i slavnu prošlost na jednu kartu, zato bježi pred Absalomom iz Jerusolima, ali ipak skrbi za to, da mu prijatelji i vjernici jave sve što Absalon kani učiniti. U boj hoće da ide, ali dvorani ga ne puštaju, jer ako padne u boju, makar i pobijedio, ostat će buntovni sin Absalon kralj. Isti je to David, covjek osjećaja i čuvstva. Kako je tugovao u prijašnjim odsjecima za Saulom i Abnerom, a to su njegovi protivnici bili, tako ovdje drhće za život svoga djeteta, i onoga maloga, što mu je Bat-Sea rodila i za odrasloga Absalona. U karakteristikci Davidovoj nema razlike izmedju prvih i ovih poglavlja. Nasuprot treba istaknuti da je po Kl. - u pripovijedac ovih poglavlja takodjer autor prvih dvaju poglavlja „Kraljevi“, jer „on se sunca na divoti Salamunove vlade“, a u ta se dva poglavlja kunuje ne samo, da je Salamun sa svojom dvorskom partajom počinio ono što se zove „Palastrevolution“, da su Davida prisilili da tron još za života prepusti Salamunu, nego i testamenat Davidov a taj pokazuje nelijepu crtu, ružna svjstva. David na samrtnoj postelji na srce stavlja svome sinu Salamunu, neka bi obračunao sa Joabom i sa Šimi-jem. „Učini u svojoj mudrosti, te ne daj da njegova sijeda glava u miru podje u grob“ (I. K. 2, 6). Ova podmuklost i osvetljivost kontrastira sa Davidom, kako ga poznajemo iz knjige Samuel kao viteza i iskrena, plemenita čovjeka. Kako bi mogao Salamunu narediti da smakne Šimija, dok mu

je prisegao „ne ćeš umrijeti“ (II. Sam. 19. 24)! Tako postupa despota, tiranin, koji poubija i uklanja svoje protivnike, a takav despot bio je Salamun ali ne David. Osim toga u ova dva poglavlja nema one pripovjedalačke ljepote, one zbijenosti u karakterisanju, kojom se upravo ističe druga polovina II. knjige Samuelove. Ako prema tomu pisac ovoga odsjeka ne može da bude i pisac početka knjige „Kraljevi“, onda se ruši cijela hipoteza da je Ahimac Zadokov sin, ujedno Salamunov zet autor tih poglavlja, kojemu je svrha opisati kako je Sal. došao na prijestolje te moć i sjaj njegove vlade.

Spomenuti kritičari svoje hipoteze o savremenom piscu izvode iz detaliranog opisivanja. A zar ne izbija ista pojava u cijeloj knjizi? Kako je n. pr. opširno izradjen sukob izmedju Saula i Jonatana i njihov dialog te s tim u vezi sastanak Jonatanov sa Davidom i njihov razgovor (c. 20)! Istu opširnost i duge dialoge nalazimo u pripovijesti o ženi Abigail (c. 25). Ta upravo ova opširnost, ovo crtanje situacija, ovo potanko izvješćivanje dijaloga sačinjava pripovjedalačku snagu i osebinu piševu.

Prema svemu iznešenom možemo si kompoziciju naše knjige ovako predočiti. O ovom razdoblju je bilo bilježaka u proročkim krugovima, a bilo je takovih i u svećeničkim. Ovi poslednji sadržavali su po svoj prilici događaje, koji se odnose na svetište i svećenicke. Nadalje postojahu i službeni akti i spisi n. pr. listina „giborim“ junaka, popisi dvorana i t. d. Konačno pridolaze lokalne uspomene, koje su o nekim mjestima živjele u narodu. Iz tih je četiri vrela autor sastavio našu knjigu Samuel po metodi gore označenoj sa A, B i C. Pri tom je nastojao, da kolorit svojih vrela ne izbriše pridržav pače i manja protivuriječja njihova. To daje njegovoj knjizi pravu historijsku vrijednost, koju najbolje možemo prosuditi, ako je omjerimo sa istom historijskom gradjom u knjizi „Kronika“. Po obsegu prikaz o Davidu u toj knjizi nije manji nego u Samuelu uzevši terminus a quo Samuelovu smrt; obuhvata 18 poglavlja. Autor Kronike izostavlja Davidovu tužaljku nad Saulom, njegov postupak sa Sautovicima, nada je svu gradju pogl. 10—20 i veliki psalam Davidov, cijelih 13 c. od 24, premda se mjestimice vidi, da je već našu knjigu pred sobom imao, a mjesto toga donosi velike popise vojničke, svećeničke i levitske, u kojima se svijetla slika junaka i vladara Davida sasvim utapa. To nije više historijski David svojim krepostima a i nekim manama, nego organizator kultusa, svećeničkih redova i levitskih zborova.

Naš autor nije tako pisao historiju, da je prošlost preobrazio prema svojem vremenu. Nasuprot svu je historijsku gradju, koju je našao, upotrebio, sve znamenite događaje i pojave na umu imao, proniknuo u bismo i karakter svojih junaka i tako napisao svoju knjigu pridodavši od svoga umjeće pripovijedanja, psihološkog vezanja i religiozno motiviranje. Nastoji sačuvati

objektivnost te ne uljepšava i pogrješke svojih lica niti prešućuje njihove mane. Ne obraća jednomu više simpatija nego drugomu. A što je glavno, daje jasnu sliku o razvitku prilika izraelskoga naroda u jednom stoljeću.

Medju historijskima knjigama Sv. pisma Tora isprepliće historijske odlomke sa legislativnim odsjecima, Jozua sadrži polag pripovijedanja o osvojenju Kanaana duge geografske popise mjesta, Sudije ili Šoftim obuhvata ovelu karakteristiku sestorice sudija (Ehud, Debora, Gideon, Avimelech, Jefta i Simson), dok se drugi samo imenom spominju. Knjiga Kraljevi predočava sve vladare izraelske i židovske te pojedine doduše dosta opširno obradjuje (Jerobeama, Ahaba, Hizkiju itd.) no za pretežni dio donosi samo kronološke podatke. Nijedno od ovih djela nema onu umiljatost i dražest pripovijedanja, ono psihološko vezanje i motivi anje događaja, onu umjetničku zaoblenu istančanu izradbu povjesnih karaktera, što je nalazimo u knjizi Samuel. Medju povjesnim knjigama Sv. pisma ona je najdragocjeniji biser te označuje — kako Klostermann lijepo kaže — „najvišu tačku hebrejske historiografije“.

